

Roman Pelczar

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID 0000-0002-0612-0009

Biblioteki w szkołach ludowych (elementarnych) Galicji

W Galicji działalność bibliotek szkolnych ściśle wiązała się z rozwojem oświaty ludowej (elementarnej dla ludności plebejskiej). Szkoły tworzone w miastach i na wsiach. Były one zróżnicowane pod względem organizacyjnym. Do 1867 roku nadzór nad poszczególnymi placówkami sprawowały głównie organy państwowe i kościelne, od 1868 roku zaś zostały one zastąpione przez nową instytucję administracyjną autonomicznej Galicji – Radę Szkolną Krajową (RSK).

W analizowanym okresie pod pojęciem „bibliotek szkolnych” rozumiano zbiory książek przeznaczonych dla uczniów oraz dla nauczycieli. Idea ich tworzenia wynikała z rodzącego się przekonania, że obok szkolnictwa, także czytelnictwo powinno stanowić konieczny czynnik do podniesienia na wyższy poziom oświaty wśród ludności miast i wsi. W sytuacji powszechnego analfabetyzmu organizowanie bibliotek stawało się priorytetem. Początek działań w zakresie ich tworzenia w szkołach ludowych dała w pierwszej połowie XIX wieku naczelna instytucja państwowa dla Galicji (funkcjonująca we Lwowie) w postaci urzędu gubernialnego (gubernium). W celu podniesienia poziomu edukacji nauczycieli oraz młodzieży 27 sierpnia 1842 roku wezwała ona duchowieństwo oraz kadrę pedagogiczną do zakładania przy szkołach księgozbiorów, dając za przykład katechetę z Tarnopola, który w tym okresie miał w szkolnej bibliotece (prawdopodobnie tamtejszej szkoły głównej) 108 książek polskich i niemieckich¹. Jednak przez wiele następnych lat te apele nie spotykały się z pozytywnym odzewem kierownictwa poszczególnych placówek, które zazwyczaj w pierwszej kolejności starały się zaopatrzyć swe szkoły w podręczniki oraz niezbędne środki dydaktyczne do poszczególnych przedmiotów. Książki do czytania dla uczniów lub książki dydaktyczne dla nauczycieli kupowano natomiast niezwykle rzadko, co wynikało z faktu, że w tym okresie szkoły ludowe w praktyce nie otrzymywały na ten cel pomocy finansowej ze strony władz państwowych². Brak środków pieniężnych powodował, że zdecydowana większość placówek nie posiadała więc żadnych księgozbiorów. Zakładaniu bibliotek nie sprzyjały także niechętna postawa części elit społeczno-politycznych oraz niska

1 A. Skoczek, *Rys historyczno-statystyczny szkół ludowych w Galicji od roku 1772 po 1867*, Kraków 1869, s. 64–65.

2 E. Juśko, A. Niedojadło, *Biblioteki w szkołach autonomicznej Galicji*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2020, vol. 18, s. 32.

świadomość ówczesnej społeczności plebejskiej na temat korzyści płynących z czytelnictwa. Dopiero w latach 50. XIX wieku działalność na tym polu krajowych inspektorów szkolnych, zwłaszcza Andrzeja Machera, oraz księży-dozorców dystryktowych szkół ludowych powoli zaczęła przynosić efekty. Proces ten znacznie wzmógł się na przełomie lat 60. i 70. XIX wieku, w rezultacie czego księgozbiory zaczęły pojawiać się w wielu szkołach³.

W okresie przed powstaniem RSK o gromadzeniu księgozbiorów zasadniczo można mówić jedynie w przypadku części szkół ludowych najwyższej zorganizowanych, czyli głównych. Taka sytuacja miała miejsce np. w Nowym Targu, gdzie dopiero w latach 50. XIX wieku władze miejskie zaczęły przekazywać tamtejszej placówce więcej pieniędzy, dzięki czemu w 1865 roku dysponowała ona niewielkim księgozbiorem⁴. W Jarosławiu bibliotekę zorganizował w 1850 roku dyrektor Antoni Chromy, w latach 60. XIX wieku wzbogacił ją legatem proboszcz jarosławski i dziekan ks. Antoni Żelazny⁵. Szkoła główna żeńska benedyktynek w Przemyślu w 1842 roku dysponowała biblioteką liczącą 81 tomów zebranych staraniem katechety oraz prefekty klasztoru. W następnych latach książek przybywało: w 1845 roku było ich 143, w 1866 zaś już 303⁶. Jak dowodzą powyższe przykłady, w tym okresie rozwój ilościowy bibliotek oraz zasobów książkowych uzależniony był głównie od władz miejskich i prywatnych darczyńców. Świadczy o tym także przykład szkoły głównej w Żywcu, gdzie w pierwszej połowie lat 60. XIX wieku w gronie sponsorów znalazło się ponad 10 osób. Łącznie ofiarowali oni bibliotece 70 książek oraz kilka roczników czasopisma „Gwiazdka Cieszyńska”, ponadto 8 książek przekazało krakowskie Towarzystwo Pedagogiczne⁷. Jednak w części szkół głównych przez wiele lat nie tworzone księgozbiorów, co potwierdzają słowa Ludwika Powidaj odnośnie do placówki w Rzeszowie: „choć już od kilkunastu lat na nią się składano, nie było ani śladu książki, dopiero pan Seredyński, człowiek prawdziwie na swojej posadzie krajowi zasłużony, takową do skutku przyprowadził⁸”.

W późniejszym czasie (w okresie autonomii) w Galicji biblioteki szkolne tworzone były na podstawie ogólnopństwowych przepisów administracyjnych, ogłaszanych przez wiedeńskie Ministerstwo Wyznań i Oświecenia (MWiO) oraz RSK. W tych

3 Tamże, s. 33.

4 M. Adamczyk, *Oświata i kultura (1770–1867)*, [w:] *Dzieje miasta Nowego Targu*, red. M. Adamczyk, Nowy Targ 1991, s. 203.

5 A. Szczurowski, *Skorowidz powiatu jarosławskiego na rok 1902*, Przemyśl 1902, s. 131.

6 P. Hrabek, *Pierwsza szkoła panińska w Przemyślu. Krótkie wiadomości o jej początkach i rozwoju aż do odłączenia od niej Seminarium nauczycielskiego żeńskiego w r. 1895*, Lwów 1913, s. 19.

7 *Wykaz ofiar na szkołę główną w Żywcu*, „Kurenda Szkolna” (tarnowska) 1866, nr 11, s. 39–40.

8 L. Powidaj, *Oblicze szkoły galicyjskiej w przededniu Wiosny Ludów 1837–1844*, [w:] *Galicyjskie wspomnienia szkolne*, oprac. A. Knot, Kraków 1955, s. 138. L. Powidaj był uczniem szkoły głównej w Rzeszowie w latach 30. XIX wieku. W latach 1843–1856 jej dyrektorem był Hipolit Seredyński.

kwestiach wspomniane ministerstwo opublikowało szereg aktów prawnych, m.in.: 20 sierpnia 1870 roku, 15 grudnia 1871 roku, 12 lipca 1875 roku, 26 sierpnia 1878 roku, 28 listopada 1879 roku, 10 lutego 1880 roku, 3 stycznia 1883 roku, 16 grudnia 1885 roku, 14 marca 1886 roku, 16 marca 1886 roku. Z kolei RSK uczyniła to m.in.: 31 maja 1875 roku, 4 stycznia 1882 roku, 12 lutego 1883 roku⁹.

Już w pierwszych regulaminach szkolnych z lat 1870 i 1876 podkreślono, że „biblioteki szkolne należą do tych niezbędnych środków naukowych, które każda szkoła ludowa posiadać powinna”¹⁰. Dlatego reskryptem z 15 grudnia 1871 roku MWiO ogłosiło projekt regulaminów bibliotek szkolnych i wezwało RSK do wydania własnego regulaminu odnośnie do tej kwestii. Polecało także, aby biblioteki były organizowane powszechnie oraz zwracało się z apelem do ofiarności osób prywatnych, w szczególności do właścicieli ziemskich, o przekazywanie szkołom książek w postaci darów¹¹. Wspomniany reskrypt regulował także kwestię wyboru książek przeznaczonych dla dzieci i nauczycieli do szkolnej biblioteki – miał go dokonywać nauczyciel pełniący funkcję kierownika placówki. Przy wyborze książek ciążył na nim obowiązek porozumienia się z przewodniczącym rady szkolnej miejscowej, a w przypadku szkół o większej liczbie klas – także z gronem nauczycielskim. Reskrypt nie zawierał zaleceń, jakich książek nauczyciel nie powinien kupować, pozostawiał tę kwestię do jego decyzji. Dobór książek polecanych i wypożyczanych dzieciom powinien uwzględniać indywidualne zainteresowania czytelników, obowiązkiem prowadzącego bibliotekę było więc zapoznanie się z treścią wybieranych publikacji¹².

Cele istnienia i sposób funkcjonowania bibliotek szczegółowo określała instrukcja w sprawie organizowania i nadzorowania księgozbiorów przy szkołach ludowych, ogłoszona rozporządzeniem RSK z 24 lutego 1874 roku¹³. Jej adresatami stały się rady szkolne okręgowe oraz rady szkolne miejscowe. Dokument odnosił się do bibliotek już istniejących oraz mających powstać. Tworzenie księgozbiorów szkolnych miało umożliwić uczniom pogłębianie wiedzy szkolnej oraz doskonalenie umysłowe i moralne. Działalność biblioteki szkolnej nadzorowała rada szkolna miejscowa, której obowiązkiem było również dbanie o jej rozwój i wzbogacanie o nowe pozycje. Dodatkowo zakupem książek zajmował się wydział wykonawczy każdej rady szkolnej okręgowej, pokrywając wydatki z funduszy okręgowych lub z rachunków rad szkolnych miejscowych. Zarządcą księgozbioru był kierownik szkoły, do którego obowiązków należało: przechowywanie książek i prowadzenie

---

9 *Spis książek poleconych i zakazanych przez Wysoką Radę Szkolną krajową*, oprac. J. Śliwka, Cieszyn 1899, s. IX–X.

10 E. Juško, *Rada Szkolna Krajowa i jej działalność na rzecz szkoły ludowej w Galicji (1868–1921)*, Lublin–Tarnów 2013, s. 199; E. Juško, A. Niedojadło, dz. cyt., s. 33.

11 E. Juško, A. Niedojadło, dz. cyt., s. 33.

12 Tamże, s. 34.

13 *Instrukcja, tycząca się zakładania i nadzorowania księgozbiorków przy szkołach ludowych. Załącznik do rozporządzeń RSK z 24 lutego 1874, L. 408*, [w:] *Zbiór najważniejszych okólników i rozporządzeń zasadniczych C. K. Krajowej Rady Szkolnej, wydanych od jej ukonstytuowania się do podwładnych jej nadzorów szkolnych, w sprawach szkół ludowych*, Lwów 1889, s. 87–88, 90–92.

ich rejestru, wypożyczanie i odbieranie, utrzymywanie współpracy z radą szkolną miejscową oraz poszczególnymi nauczycielami w kwestii zakupu nowych książek i przygotowywanie wniosków w tym zakresie do rady szkolnej okręgowej. Instrukcja regulowała również kwestię przechowywania i opisu książek. W szkołach z większą liczbą nauczycieli kierownik mógł jednego z nich mianować opiekunem biblioteki. Każda nowa publikacja miała być wpisana do rejestru, opatrzona pieczęcią i numerem z rejestru, wszystkie książki należało przechowywać w zamkniętych szafach. Nauczyciel prowadzący bibliotekę, wypożyczając dany egzemplarz, miał obowiązek zapisać jego tytuł, numer, imię i nazwisko wypożyczającego, dzień wypożyczenia i dzień zwrotu potwierdzone podpisem. W przypadku zagubienia książki wypożyczający miał zwrócić jej równowartość, a bibliotekarz – przekazać pieniądze do rady szkolnej miejscowej. Z biblioteki mogły korzystać także osoby, które już ukończyły szkołę, oraz osoby starsze, jednak pod warunkiem, że nie będzie to czynione ze stratą dla uczniów. Określanie szczegółowych warunków wypożyczania książek osobom z zewnątrz miała się zajmować rada szkolna miejscowa. Nie wolno było sprzedawać publikacji z księgozbioru biblioteki szkolnej bez zgody rady szkolnej okręgowej. Nauczyciele mieli obowiązek zapoznania się z treścią każdej nowej książki, a wypożyczenie dzieł mogło nastąpić dopiero po uprzednim wyrażeniu zgody przez właściwego pedagoga. W przypadku zamknięcia szkoły książki z biblioteki przekazywane były placówce, która przejmowała dzieci z placówki likwidowanej¹⁴.

Podobnie postępowano, jeżeli obwód szkolny składał się z dwóch gmin i tworzono nową szkołę: wówczas z biblioteki szkoły, z której odchodziły dzieci, wydzielano pewną część najbardziej potrzebnych książek i przekazywano do nowej. W takich sytuacjach rada szkolna okręgowa przychodziła z pomocą przy zakupie nowych książek. Pozycje książkowe, które zostały zupełnie zniszczone, zużyte lub wyszły z użytkowania, przesyłano do rad szkolnych okręgowych i sprzedawano je jako makulaturę, a pieniądze uzyskane w ten sposób przeznaczano na zakup nowych publikacji¹⁵. W instrukcji znalazły się także zasady organizowania i prowadzenia biblioteki nauczycielskiej. Były one zbliżone do tych, które odnosiły się do bibliotek uczniowskich¹⁶. Instrukcja nakładała na inspektorów szkolnych krajowych i okręgowych oraz na członków rady szkolnej okręgowej obowiązek przeglądania księgozbiorów przy okazji wizyt kontrolnych placówek¹⁷.

7 sierpnia 1875 roku RSK wydała wskazówki dla rad szkolnych okręgowych dotyczące instrukcji z 24 lutego 1874 roku, w których podkreśliła, że odpowiedzialnym zarządcą księgozbioru dla uczniów powinien być kierownik danej placówki. Zarządzenie MWiO z 12 lipca 1875 roku oraz wymienione rozporządzenie RSK z 7 sierpnia 1875 roku zabraniały z kolei przyjmowania do biblioteki szkolnej książek pochodzących z darowizny lub zakupionych, jeśli nauczyciel dokładnie ich wcześniej nie przejrzał, by stwierdzić, czy nie mogą one „razić lub było sprzecznym z uczuciami przywiązania

14 Tamże, s. 91–92.

15 *Okólnik RSK z dnia 4 kwietnia 1892 roku w sprawie likwidacji starych książek*, [w:] *Ustawy i rozporządzenia w zakresie szkół ludowych*, oprac. K. Pierożyński, Lwów 1900, s. 172.

16 *Instrukcja, tycząca się zakładania...*, s. 91–92.

17 Tamże, s. 92.

do Najdostojniejszej Dynastii, z uczuciami patriotycznymi lub z uszanowaniem dla ustaw i rządzeń ojczystych". W katalogu bibliotecznym nauczyciel był zobowiązany zapisać, że daną książkę przeczytał i bierze pełną odpowiedzialność za jej przydatność, potwierdzając ten fakt własnoręcznym podpisem. Książki, wobec których zaistniało podejrzenie o nieprzydatności dla uczniów lub nauczycieli (i z tego powodu zostały one usunięte z biblioteki), przesyłano do siedziby RSK¹⁸.

W myśl poglądów pedagogicznych z analizowanego okresu za złą i godną potępiania książkę uznawano taką, która „wzbudzała uczucia przeciwne polskiej etyce narodowej i religijnej oraz otaczała nimbem bohaterstwa rojenia i czyny zbrodnicze”. Na negatywne skutki niewłaściwej lektury dla młodzieży zwracali uwagę kapłani, wychowawcy i nauczyciele, którzy odpowiadali nie tylko za wychowanie etyczne młodzieży, ale i za uchronienie jej przed złymi skutkami niestosownych dzieł¹⁹.

By utrudnić dzieciom i młodzieży szkolnej czytanie książek nieodpowiednich lub politycznie niepożądanych, RSK 14 października 1880 i 3 maja 1886 roku wydała okólniki, w których zobowiązała nauczycieli (pod rygorem osobistej odpowiedzialności) do czuwania, „aby pomiędzy działwą szkolną nie rozpowszechniano broszur i książek treści szkodliwej”. Wszelkie tego typu pisma przynoszone do szkoły nauczyciel miał odbierać i odsyłać radzie szkolnej okręgowej²⁰. RSK, oprócz instrukcji w sprawie nadzorowania bibliotek w szkołach ludowych, w późniejszym czasie wydała cały szereg innych okólników i rozporządzeń. Do nich należał m.in. okólnik z 13 października 1881 roku zakazujący umieszczania w bibliotekach szkolnych książek o podejrzanej treści²¹. Z kolei okólnik z 8 kwietnia 1885 roku nakładał na kierowników szkół obowiązek corocznej rewizji bibliotek szkolnych i wycofywania dzieł, które ze względu na treść okazywałyby się z jakichkolwiek powodów niewłaściwe dla młodzieży. Nawiązywał on do wcześniejszych reskryptów MWiO z 3 stycznia 1883 i 30 marca 1885 roku²².

Ze sprawozdań inspektorów okręgowych i krajowych kontrolujących biblioteki szkolne wynikało, że w praktyce usuwanie takich książek było dość przypadkowe. Mając to na uwadze, MWiO (reskrytem z 12 grudnia 1886 roku) poleciło, aby usuwane dzieła były poddawane komisyjnej ocenie w każdym okręgu szkolnym. Czynności tych dokonywały komisje nauczycieli powołanych do zarządzania biblioteką okręgową

---

18 *Polecenie ministra wyznań i oświecenia z dnia 12 lipca 1875 roku*, L. 315; *Rozporządzenie RSK z dnia 7 sierpnia 1875 roku*, L. 69, [w:] *Zbiór najważniejszych okólników i rozporządzeń...*, s. 105–106.

19 L. Dziama, *Walka ze złą książką*, „Czasopismo Pedagogiczne” 1914, R. 3, z. 1–2, s. 35.

20 *Okólnik RSK z dnia 14 października 1880 roku, pismo RSK do rad szkolnych okręgowych, nr 589: Ocenienie książek co do przydatności do bibliotek szkolnych dla młodzieży*, L. 18.9815, [w:] *Zbiór najważniejszych okólników i rozporządzeń...*, s. 324–325.

21 *Okólnik RSK z dnia 13 października 1881 roku w sprawie nierozpowszechniania książek podejrzanej treści*, L. 8055, [w:] *Ustawy i rozporządzenia...*, s. 170.

22 *Okólnik RSK z dnia 8 kwietnia 1885 roku w sprawie corocznej obowiązkowej rewizji bibliotek szkolnych przez kierowników szkół*, L. 3817, [w:] *Zbiór najważniejszych okólników i rozporządzeń...*, s. 244–245.

albo stały wydział konferencji okręgowych²³. W efekcie kontrola tych nielicznych księgozbiorów spowodowała jeszcze większe zubożenie kolekcji, wycofano bowiem z użytku szereg publikacji uznanych ze względów politycznych, religijnych i moralnych za niebezpieczne. Zakazano także, już oficjalnie, ich gromadzenia. W rezultacie tych nieskoordynowanych działań wielu nauczycieli w obawie o swoją posadę zlikwidowało i zamknęło prowadzone przez siebie biblioteczki²⁴.

Dopiero w 1899 roku RSK przeprowadziła kompleksową ocenę wszystkich pism i książek wydanych dla młodzieży pod względem przydatności do umieszczenia ich w bibliotekach szkolnych. W opracowanym w tym celu wykazie znalazły się dzieła zaakceptowane oraz zakazane, drukowane przez wydawnictwa z wielu miast dawnej Rzeczypospolitej oraz autorstwa różnych osób. Dla dzieci i młodzieży przeznaczono ok. 450 pozycji książkowych. Były wśród nich głównie powieści i opowiadania o różnej tematyce (np. obyczajowej, historycznej, geograficznej, przyrodniczej, religijnej, baśniowej). Za zakazane uznano natomiast ok. 330 dzieł²⁵.

W opisywanym okresie powszechny był pogląd, że biblioteki powinny być przynajmniej częściowo powiązane z przedmiotami nauki realizowanymi w danym typie szkoły i umożliwiać dalsze kształcenie młodzieży poprzez czytanie stosownej literatury. Ponadto należało dostosowywać tematykę książek do poziomu rozwoju intelektualnego i moralnego uczniów²⁶. Celem czytelnictwa powinno być „kształcenie ducha i serca czytających przez odpowiednie i powabnie napisane obrazy z życia ludzi i przyrody”. Uważano, że dzieła spełniały swą funkcję, gdy posiadały dobrą treść, rozszerzały zakres wiedzy czytelników, dotyczyły spraw życiowych, zawierały nauki moralne oraz budziły szacunek i miłość dla innych ludzi. Miały one także zachęcać do współczucia, miłości bliźniego, miłości ojczyzny, do religijności, pracowitości i nauki, napełniać serca radością i budzić poczucie piękna. Ponadto powinny uczyć czystości języka polskiego i inspirować do poznawania literatury narodowej. Pod względem edytorskim miały się cechować dobrym i wyraźnym drukiem²⁷. Tych kwestii dotyczył okólnik RSK z 28 stycznia 1886 roku (nawiązujący do reskryptu MWiO z 16 grudnia 1885 roku), który instruował nauczycieli, aby przy wypożyczaniu książek dzieciom zwracali uwagę na potrzeby uczniów, ich poziom umysłowy i warunki domowe:

ponieważ wybrana starannie we właściwej mierze i we właściwy sposób lektura prywatna, szczególnie na wyrobienie charakteru potężny wpływ może mieć. Nauczyciel winien też naprowadzać uczniów, jak mają czytać, a wyniki lektury prywatnej dzieci przy sposobności – mianowicie przy układaniu wypracowań pisemnych – zużytkować dla utrwalenia i rozszerzenia rezultatów nauki szkolnej. A żeby jednak biblioteka szkolna ten cel piękny

23 E. Juško, A. Niedojadło, dz. cyt., s. 36–37.

24 J. Kasprzyk-Machata, *Biblioteki Galicji Zachodniej w służbie oświaty w dobie autonomii galicyjskiej*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2011, vol. 9, s. 23.

25 *Spis książek poleconych i zakazanych...*, s. 1–112.

26 Tamże, s. VI.

27 Tamże, s. VIII.

osiągnęła, potrzeba przede wszystkim czuwać nad dobrem dzieł, wcielonych do niej, ku czemu zmierzają wydane polecenia²⁸.

O stanie ilościowym bibliotek i ich zbiorów książkowych informowała RSK w corocznych sprawozdaniach. Pierwsze, w którym zamieszczono tego typu dane, zostało sporządzone dla roku szkolnego 1872/73. Szkoły ludowe dysponowały wtedy 729 bibliotekami (na ogólną liczbę 2639 placówek), co oznaczało, że posiadało je zaledwie ok. 28% zakładów²⁹. Zgromadzono w nich 46 578 pozycji wydawniczych. W opisywanym roku szkolnym RSK podejmowała dalsze działania zmierzające do pozyskania kolejnych dzieł dla bibliotek, poskutkowały one zakupem książek za kwotę 4000 złr. Część przesłano do bibliotek nowo tworzonych, drugą część dla uzupełnienia księgozbiorów już istniejących³⁰. Z kolei w roku szkolnym 1875/76 biblioteki były w 1607 szkołach publicznych ludowych, w których łącznie znajdowały się 58 942 dzieła (przeznaczone częściowo dla nauczycieli i dla uczniów). W porównaniu z rokiem szkolnym 1874/75 przybyło 269 bibliotek i 4807 książek³¹. Także w następnych latach wzrastała liczba bibliotek, a księgozbiory się powiększały, o czym świadczył fakt, że w roku szkolnym 1880/81 biblioteki znajdowały się już w 2484 szkołach publicznych ludowych i gromadziły 99 719 dzieł przeznaczonych do użytku dla nauczycieli i dzieci. W porównaniu z rokiem wcześniejszym liczba bibliotek zwiększyła się o 151, liczba książek zaś – o 7914. Ogółem od roku szkolnego 1872/73 do 1880/81 liczba bibliotek wzrosła o 1394 (ok. 200%), książek natomiast – o 53 141 (114%)³².

W następnych latach RSK zmieniała warunki finansowania zakupu książek, co wpłynęło na większe zaangażowanie się w tę sprawę władz szkolnych, nauczycieli oraz osób prywatnych, a to z kolei przełożyło się na znaczny wzrost liczby bibliotek. W konsekwencji w roku szkolnym 1884/85 było ich już 1481 (na 2965 istniejących placówek), czyli w ok. 50% szkół. W porównaniu do roku szkolnego 1872/73 oznaczało to przyrost o ponad 100%, co pozytywnie świadczyło o działalności RSK na tym polu³³. Dalsza powolna poprawa nastąpiła w latach 1885–1900. W ciągu tych 15 lat zostało zorganizowanych 208 nowych bibliotek³⁴. Przyrost ten nie był zbyt duży, co wynikało z ograniczonych możliwości finansowania przez Radę

---

28 *Okólnik RSK z dnia 28 stycznia 1886 roku w sprawie rewizji bibliotek szkolnych i nadzoru nad lekturą młodzieży szkolnej*, L. 15988, [w:] *Zbiór najważniejszych okólników i rozporządzeń...*, s. 274–276; *Ustawy i rozporządzenia...*, s. 274–276.

29 E. Juško, *Rada Szkolna Krajowa...*, s. 201.

30 *Sprawozdanie c. k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie wychowania publicznego w kraju w latach 1872 i 1873*, Lwów 1873, s. 26–31.

31 *Sprawozdanie c. k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1875/6*, Lwów 1877, s. 11.

32 *Sprawozdanie c. k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1880/81*, Lwów 1882, s. 20.

33 J. Dybiec, *Mecenat naukowy i oświatowy w Galicji 1860–1918*, Wrocław 1981, s. 184; E. Juško, *Wpływ szkolnictwa ludowego autonomicznej Galicji na kształt polskiej szkoły powszechnej w latach 1918–1922*, Lublin 2006, s. 195.

34 E. Juško, *Rada Szkolna Krajowa...*, s. 202.

istniejących księgozbiorów. W roku szkolnym 1901/02 w Galicji działało 3170 bibliotek nauczycielskich i 1936 uczniowskich³⁵. W roku szkolnym 1907/08 funkcjonowało już 3409 bibliotek dla nauczycieli oraz 2319 dla uczniów, posiadały one 61 230 dzieł w 80 179 tomach – w stosunku do poprzedniego roku było to więcej o 6790 dzieł w 4320 tomach³⁶. W kolejnych latach w dalszym ciągu wrastała liczba bibliotek, czego dowodzi przykład roku szkolnego 1911/12, w którym biblioteki dla uczniów były już w 2425 szkołach, dla nauczycieli zaś – w 3481³⁷.

Dynamikę rozwoju ilościowego bibliotek szkolnych dla nauczycieli i uczniów w Galicji w dziesięcioleciu 1901/02–1911/12 prezentuje tabela 1. Okazuje się, że w roku szkolnym 1901/02 w 4090 czynnych szkołach działało 3170 bibliotek dla nauczycieli oraz 1936 dla uczniów. To oznaczało, że księgozbiory przeznaczone dla kadry pedagogicznej były w 78% placówek, adresowane do uczniów zaś w 47%. Z kolei w roku szkolnym 1911/12 funkcjonowało 5580 szkół czynnych, księgozbiory dla nauczycieli miało 3481 placówek (62%), a dla dzieci – 2425 (43%). Dane z analizowanego dziesięciolecia wskazują, że w sensie ilościowym następował przyrost liczby bibliotek, jednak w sensie procentowym (w stosunku do działających szkół) obserwujemy zjawisko odwrotne. Prawdopodobnie przyczyną tej sytuacji był szybszy przyrost liczby nowo otwieranych szkół aniżeli tworzonych w nich księgozbiorów.

Z tabeli 1 wynika ponadto, że w roku szkolnym 1901/02 najwięcej księgozbiorów miały szkoły w okręgu Lwów-okolica. Mianowicie na ogólną liczbę czynnych wówczas 116 placówek biblioteki nauczycielskie istniały w 111 (96%), uczniowskie zaś – w 100 (86%). W kilku dalszych okręgach (o mniejszej liczbie placówek) odsetek szkół z bibliotekami nauczycielskimi oraz uczniowskimi także był bardzo wysoki, nieraz nawet stuprocentowy. Należy tu wymienić następujące: Bóbrka, Chrzanów, Kraków-okolica, Krosno, Lwów-miasto, Trembowla, Wadowice, Zaleszczyki. W innych udział procentowy szkół z wymienionymi bibliotekami był mniejszy oraz cechował się znacznymi dysproporcjami ilościowymi między analizowanymi rodzajami księgozbiorów. Dekadę później najwięcej bibliotek nadal posiadały szkoły w okręgu Lwów-okolica. Na 123 placówki w 118 (96%) istniały księgozbiory nauczycielskie, a w 119 (97%) – uczniowskie. Bardzo dużą aktywność na polu gromadzenia książek wykazywały wtedy szkoły w okręgu Kraków-okolica, gdzie wszystkie czynne wówczas 53 szkoły posiadały zarówno księgozbiory nauczycielskie, jak i dziecięce. Można zauważyć, że w analizowanym dziesięcioleciu w niektórych okręgach bibliotek nie tylko nie przybywało, ale nawet ich liczba ulegała redukcji. Przykładowo w okręgu Brzesko w roku szkolnym 1901/02 było 71 bibliotek dla nauczycieli oraz 32 dla uczniów, z kolei w roku szkolnym 1911/12 funkcjonowały tylko 22 biblioteki dla nauczycieli i 20 dla dzieci (przy znacznym wzroście liczby szkół w tym okręgu).

---

³⁵ *Sprawozdanie c. k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1901/2*, Lwów 1902, tabela 19.

³⁶ *Sprawozdanie c. k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1907/8*, Lwów 1909, s. 39.

³⁷ *Sprawozdanie c. k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1911/12*, Lwów 1913, s. XLII; E. Juško, *Rada Szkolna Krajowa...*, s. 203.

Tabela 1. Biblioteki w publicznych szkołach ludowych Galicji w roku szkolnym 1901/02 i 1911/12

Okręg szkolny	Rok szkolny 1901/02			Rok szkolny 1911/12		
	liczba szkół czynnych	szkoły z bibliotekami dla nauczycieli	szkoły z bibliotekami dla uczniów	liczba szkół czynnych	szkoły z bibliotekami dla nauczycieli	szkoły z bibliotekami dla uczniów
Biała	41	35	31	44	38	27
Bóbrka	81	78	78	92	80	83
Bochnia	74	59	17	125	94	20
Bohorodczany	27	20	5	38	32	15
Borszczów	56	56	43	64	57	44
Brody	82	72	21	52	36	35
Brzesko	70	71	32	91	22	20
Brzeżany	68	43	15	75	67	17
Brzozów	50	39	22	54	49	25
Buczacz	59	50	25	95	45	17
Chrzanów	52	51	50	80	53	50
Cieszanów	46	17	19	73	27	22
Czortków	37	32	26	42	42	26
Dąbrowa Tarnowska	41	29	41	54	38	34
Dobromil	42	26	23	61	24	23
Dolina	50	32	3	79	29	3
Drohobycz	57	16	9	75	50	15
Gorlice	44	43	17	74	37	30
Gródek	37	19	13	64	64	40
Grybów	38	17	13	56	34	44
Horodenka	38	34	35	53	33	35
Husiatyn	47	47	6	51	48	31
Jarosław	82	47	24	109	53	30
Jaśło	40	40	18	68	61	35
Jaworów	55	43	11	65	44	48
Kałuż	51	40	7	75	42	7
Kamionka Strumiłowa	86	63	75	66	56	51
Kolbuszowa	39	37	16	49	34	30
Kołomyja	59	49	10	83	45	27
Kosów	29	10	4	39	14	7
Kraków-miasto	20	19	10	42	27	35
Kraków-okolica	58	58	58	53	53	53
Krosno	39	38	38	66	35	34
Łańcut	35	11	11	72	14	27
Limanowa	31	8	7	58	6	14
Lesko	37	37	10	51	36	6
Lwów-miasto	32	32	32	39	39	39
Lwów-okolica	116	111	100	123	118	119
Mielec	45	43	27	64	38	36

Okręg szkolny	Rok szkolny 1901/02			Rok szkolny 1911/12		
	liczba szkół czynnych	szkoły z bibliotekami dla nauczycieli	szkoły z bibliotekami dla uczniów	liczba szkół czynnych	szkoły z bibliotekami dla nauczycieli	szkoły z bibliotekami dla uczniów
Mościska	48	48	17	59	49	18
Myślenice	51	46	30	60	40	25
Nadwórna	35	32	6	45	34	20
Nisko	32	16	21	44	20	18
Nowy Sącz	60	59	42	116	45	25
Nowy Targ	57	57	27	80	44	23
Oświęcim	-	-	-	42	13	18
Peczeńżyn	13	9	3	23	9	7
Pilzno	29	22	17	44	19	20
Podgórze	33	31	17	55	48	38
Podhajce	36	4	15	61	6	2
Przemysł	81	76	44	115	86	51
Przemysłany	63	31	16	74	43	56
Przeworsk	29	25	19	40	31	10
Radziechów	-	-	-	53	18	4
Rawa Ruska	44	44	8	71	47	10
Rohatyn	82	60	6	90	66	9
Ropczyce	36	34	10	44	34	28
Rudki	38	31	13	59	19	24
Rzeszów	57	7	49	88	61	36
Sambor	73	36	22	90	30	30
Sanok	79	29	18	97	29	23
Skalát	52	9	21	61	25	23
Skole	-	-	-	46	18	14
Śniatyn	35	35	27	41	41	38
Sokal	98	85	32	97	92	46
Stanisławów	67	64	32	80	77	30
Stary Sambor	28	15	5	49	8	1
Stryj	82	52	7	59	20	23
Strzyżów	33	20	17	54	25	25
Tarnobrzeg	37	14	19	61	35	24
Tarnopol	78	78	71	86	86	86
Tarnów	48	38	33	63	35	34
Tłumacz	58	49	22	65	52	27
Trembowła	40	40	40	43	37	35
Turka	19	14	12	62	21	30
Wadowice	60	60	60	86	35	47
Wieliczka	43	43	14	78	74	40
Zaleszczyki	40	39	38	55	49	45
Zbaraż	38	12	6	55	9	9
Zborów	-	-	-	66	28	4

Okręg szkolny	Rok szkolny 1901/02			Rok szkolny 1911/12		
	liczba szkół czynnych	szkoły z bibliotekami dla nauczycieli	szkoły z bibliotekami dla uczniów	liczba szkół czynnych	szkoły z bibliotekami dla nauczycieli	szkoły z bibliotekami dla uczniów
Złoczów	105	101	29	83	59	25
Żółkiew	60	60	4	79	74	5
Żydaczów	70	48	27	74	56	43
Żywiec	32	25	18	73	20	25
Razem	4090	3170	1936	5580	3481	2428

Źródło: *Sprawozdanie c. k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1901/2*, Lwów 1902, tabela 18, 19; *Sprawozdanie c. k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1911/12*, Lwów 1913, tabela 1, 21.

Jak wskazuje tabela 1, liczba szkół posiadających biblioteki była zróżnicowana w zależności od rejonu Galicji. W latach 1901–1912 najlepiej pod tym względem wyglądała sytuacja w jej zachodniej części. Znacznie gorzej natomiast na wschodnich terenach, w tym zwłaszcza w okręgach: Drohobycz, Kosów, Podhajce, Stary Sambor, Zbaraż.

Powyższe dane liczbowe dowodzą także, że pod wpływem działań RSK nastąpił znaczny przyrost liczby bibliotek. Niemniej do stanu zadowolającego było jeszcze daleko, gdyż w porównaniu z innymi prowincjami monarchii austro-węgierskiej pod tym względem Galicja znajdowała się daleko w tyle. Przykładowo w 1900 roku w Czechach biblioteka znajdowała się w prawie 100% placówek, w Austrii zaś w 81%. Ponadto biblioteki w Galicji dysponowały zazwyczaj skromnymi zasobami książkowymi, część z nich posiadała w swoich zbiorach tylko 5–10 publikacji³⁸ – przykładowo w szkołach podrzeszowskich na początku XX wieku w bibliotekach można było znaleźć zaledwie po kilka dzieł. Analogiczna sytuacja panowała także w szkołach w samym Rzeszowie³⁹. W 1911 roku w okręgu Rudki biblioteki dla młodzieży istniały w kilkunastu szkołach wiejskich, niektóre były dość zasobne, np. w Andrianowie i Łowczycach. Młodzież chętnie z nich korzystała. W samych Rudkach szkoły nie posiadały księgozbiorów, a uczniowie mogli korzystać jedynie z miejscowej biblioteki Towarzystwa Szkoły Ludowej (TSL)⁴⁰. W okręgu Gródek biblioteki należały wówczas do rzadkości. Nawet w szkole wydziałowej żeńskiej w Gródku nie było żadnej książki do czytania dla uczennic, korzystały one z miejscowej biblioteki TSL⁴¹. W 1913 roku podczas wizytacji szkół okręgu łańcuckiego okazało się, że wśród 26 skontrolowanych placówek biblioteki znajdowały się w 15 miejscowościach: Albigowa, Biało-brzegi, Czarna (200 książek), Głuchów („mała biblioteczka zupełnie zapleśniała”),

38 J. Buzek, *Studia z zakresu administracji wychowania publicznego*, cz. I. *Szkolnictwo ludowe*, Lwów 1904, s. 264–265, 267; E. Juško, *Rada Szkolna Krajowa...*, s. 202–203; J. Kasprzyk-Machata, dz. cyt., s. 23.

39 J. Świeboda, *Szkolnictwo ludowe w Rzeszowie pod zaborem austriackim (1772–1918)*, „Rocznik Województwa Rzeszowskiego” 1978 R. 9, s. 26, 29.

40 K. Bruchnalski, *Obraz szkolnictwa ludowego w dwunastu powiatach Galicji w okresie pięciolecia 1909–1914*, „Czasopismo Pedagogiczne” 1919/20, R. 7, s. 54.

41 Tamże, s. 79.

Handzlówka, Korniałów (95 książek), Kosina, Krzemienica, Łańcut, Rakszawa (w szkole im. św. Jadwigi), Rogóźno (400 książek), Smolarzyny (16 książek), Sonina, Wysoka (163 książki). Oznaczało to, że biblioteki szkolne posiadało ok. 58% zlustrowanych placówek. Jak wskazują powyższe dane, niektóre szkoły z tego terenu zgromadziły dość bogaty księgozbiór, inne zaś bardzo skromny. Zdaniem wizytatora Kazimierza Bruchnalskiego dzieci pożyczają książki tylko po to, aby je wypożyczyć, ale w domu ich nie czytały⁴². Szkoły miejskie, szkoły w dużych wsiach albo w tych, w których świadomość kształcenia była już dość wysoka, posiadały bogatsze księgozbiory.

Sytuacja bibliotek uległa pogorszeniu w czasie I wojny światowej, gdyż część szkół znalazła się w strefie przemarszów wojsk lub działań frontowych. W wielu budynkach stacjonowały wojska rosyjskie, austriackie oraz niemieckie, niszcząc ich wyposażenie. Zwłaszcza Rosjanie wykazywali się ogromnym barbarzyństwem, paląc i dewastując wyposażenie⁴³. W trakcie działań wojennych zniszczeniu uległo ok. 2700 obiektów szkolnych⁴⁴. Żołnierze do celów opałów wykorzystywali drewniane sprzęty, dokumenty, papierowe pomoce dydaktyczne i książki⁴⁵. W kronikach poszczególnych placówek zachowało się bardzo dużo relacji na ten temat. Przykładowo w Gaci we wrześniu 1914 roku pojawiły się wojska rosyjskie i zajęły budynek szkoły. W czasie pobytu żołnierze spalili wyposażenie sali lekcyjnej, część akt szkolnych oraz bibliotekę dla młodzieży składającą się ze 130 dzieł⁴⁶. W listopadzie Rosjanie wkroczyli do Niedomic i w szkole utworzyli kwatery, niszcząc przy tym m.in. książki. Podobnie zachowali się w Borzęcinie, paląc księgozbiór biblioteki dla nauczycieli i uczniów⁴⁷.

Przepisy ustawy o władzach nadzorczych miejscowych i okręgowych dla szkół ludowych z 25 czerwca 1873 roku głosiły, że nadzór nad bibliotekami miały sprawować rady szkolne okręgowe oraz miejscowe⁴⁸. W praktyce jedynym przejawem ich aktywności było dostarczanie pojedynczych egzemplarzy elementarzy i czytanek, pomimo tego z każdym rokiem książek przybywało. Biblioteki działające na wsiach i w małych miastach, pozbawione w praktyce opieki państwa, powiększały swoje zbiory głównie dzięki darom. Pochodziły one w dużej mierze od właścicieli ziemskich, którzy starali się przyczynić do podniesienia poziomu oświaty i edukacji wśród ludności plebejskiej, widząc w tym szansę na poprawę sytuacji kraju. Jednak darczyńcami stawali się tylko nieliczni, bardziej światli przedstawiciele ziemiaństwa. Przykładowo w 1884 roku

42 Tamże, s. 123; T. Gałczyńska, *Szkolnictwo w powiecie łańcuckim w latach 1868–1939*, Rzeszów 2016, s. 128.

43 *Odezwa „Do nauczycielstwa”*, „Dziennik Urzędowy c. k. Rady szkolnej krajowej w Galicyi” 1915, nr 1, s. 3; T. Gałczyńska, dz. cyt., s. 119; E. Juśko, *Z dziejów polskiego szkolnictwa na terenie Galicji w dobie Wielkiej Wojny*, Tarnów–Łapczyca 2016, s. 98–99.

44 E. Juśko, *Z dziejów polskiego szkolnictwa...*, s. 99.

45 Tamże, s. 104.

46 B. Lasek, D. Winter, *Dzieje Szkoły Podstawowej*, [w:] *Gać. Historia*, t. 1. *Od prehistorii do 1945 r.*, red. I. A. Plizga, Gać 2013, s. 340.

47 E. Juśko, *Z dziejów polskiego szkolnictwa...*, s. 100–104.

48 Ustawa o władzach nadzorczych miejscowych i okręgowych dla szkół ludowych z dnia 25 czerwca 1873 r., „Dziennik Ustaw i Rozporządzeń Krajowych dla Królestwa Galicji i Lodomerji wraz z wielkiem Księstwem Krakowskim” 1873, nr 255.

hr. Adam Stadnicki przekazał do biblioteki jednoklasowej szkoły ludowej w Nawojowej 24 książki wydane rok wcześniej przez lwowską Macierz Polską⁴⁹. Swoje niewielkie księgozbiory przekazywali szkołom ludowym także nauczyciele oraz urzędnicy instytucji państwowych i krajowych⁵⁰. Gdy w 1886 roku otwarto nowo wybudowany budynek szkoły ludowej w Rudce koło Wierzchosławic, w trakcie uroczystości jego poświęcenia jeden z uczestników uroczystości, inspektor szkolny i równocześnie profesor gimnazjum w Tarnowie Franciszek Habura, podarował szkole 24 książki i broszury do biblioteki, która do tego momentu liczyła 47 dzieł⁵¹. W działania na rzecz pozyskiwania środków finansowych na zakup dzieł do bibliotek zaangażowana była nieraz także młodzież szkolna. Przykładowo kierownik szkoły w Radocy informował: „za zebraną kwotę 5 złoty od Koła Młodzieży w Ostrem kupiłem dla szkoły naszej *Poczet królów polskich*”⁵². Także różne galicyjskie towarzystwa albo stowarzyszenia darowały książki bibliotekom⁵³. Informacje o przekazywanych darach zamieszczane były na łamach czasopisma „Szkoła”, zachęcając w ten sposób innych do podobnych działań⁵⁴. Jak dowodzą powyższe przykłady, z powodu chronicznego braku środków finansowych na cele czytelnictwa ze strony organów państwowych rozwój ilościowy bibliotek i ich księgozbiorów uzależniony był w dużej mierze od prywatnego mecenatu. W Galicji ofiarność na te cele (szczególnie na wsi) nie była jednak duża⁵⁵.

Bibliografia

Źródła

- Instrukcja, tycząca się zakładania i nadzorowania księgozbiorków przy szkołach ludowych. Załącznik do rozporządzenia RSK z 24 lutego 1874, L. 408, [w:] Zbiór najważniejszych okólników i rozporządzeń zasadniczych C. K. Krajowej Rady Szkolnej, wydanych od jej ukonstytuowania się do podwładnych jej nadzorów szkolnych, w sprawach szkół ludowych, Lwów 1889, s. 87–92.*
- Odezwa „Do nauczycielstwa”, „Dziennik Urzędowy C. K. Rady Szkolnej Krajowej w Galicji” 1915, nr 1, s. 1–3.*
- Okólnik RSK z dnia 14 października 1880 roku: pismo RSK do rad szkolnych okręgowych, nr 589: Ocenienie książek co do przydatności do bibliotek szkolnych dla młodzieży, L. 18.9815, [w:] Zbiór najważniejszych okólników i rozporządzeń zasadniczych C. K. Krajowej Rady Szkolnej, wydanych od jej ukonstytuowania się do podwładnych jej nadzorów szkolnych, w sprawach szkół ludowych, Lwów 1889, s. 324–325.*
- Okólnik RSK z dnia 13 października 1881 roku w sprawie nierozpowszechniania książek podejrzanej treści, L. 8055, [w:] Ustawy i Rozporządzenia w zakresie szkół ludowych, oprac. K. Pierożyński, Lwów 1900, s. 170.*

---

49 E. Juško, A. Niedojadło, dz. cyt., s. 33.

50 E. Juško, *Wpływ szkolnictwa...*, s. 195.

51 [On-line:] http://www.sprudka.pl/dane/historia/historia_szkoly.pdf – 10.04.2021.

52 E. Juško, A. Niedojadło, dz. cyt., s. 33–34.

53 E. Juško, *Rada Szkolna Krajowa...*, s. 203.

54 J. Kasprzyk-Machata, dz. cyt., s. 23.

55 E. Juško, A. Niedojadło, dz. cyt., s. 33.

- Okólnik RSK z dnia 8 kwietnia 1885 roku w sprawie corocznej obowiązkowej rewizji bibliotek szkolnych przez kierowników szkół*, L. 3817, [w:] *Zbiór najważniejszych okólników i rozporządzeń zasadniczych C. K. Krajowej Rady Szkolnej, wydanych od jej ukonstytuowania się do podwładnych jej nadzorów szkolnych, w sprawach szkół ludowych*, Lwów 1889, s. 244–245.
- Okólnik RSK z dnia 28 stycznia 1886 roku w sprawie rewizji bibliotek szkolnych i nadzoru nad lekturą młodzieży szkolnej*, L. 15988, [w:] *Zbiór najważniejszych okólników i rozporządzeń zasadniczych C. K. Krajowej Rady Szkolnej, wydanych od jej ukonstytuowania się do podwładnych jej nadzorów szkolnych, w sprawach szkół ludowych*, Lwów 1889, s. 274–276.
- Okólnik RSK z dnia 4 kwietnia 1892 roku w sprawie likwidacji starych książek*, [w:] *Ustawy i Rozporządzenia w zakresie szkół ludowych*, oprac. K. Pierożyński, Lwów 1900, s. 172.
- Polecenie ministra wyznań i oświecenia z dnia 12 lipca 1875 roku*, L. 315, [w:] *Zbiór najważniejszych okólników i rozporządzeń zasadniczych C. K. Krajowej Rady Szkolnej, wydanych od jej ukonstytuowania się do podwładnych jej nadzorów szkolnych, w sprawach szkół ludowych*, Lwów 1889, s. 105.
- Powidaj L., *Oblicze szkoły galicyjskiej w przededniu Wiosny Ludów 1837–1844*, [w:] *Galicyjskie wspomnienia szkolne*, oprac. A. Knot, Kraków 1955, s. 124–151.
- Rozporządzenie RSK z dnia 7 sierpnia 1875 roku*, L. 69, [w:] *Zbiór najważniejszych okólników i rozporządzeń zasadniczych C. K. Krajowej Rady Szkolnej, wydanych od jej ukonstytuowania się do podwładnych jej nadzorów szkolnych, w sprawach szkół ludowych*, Lwów 1889, s. 106.
- Sprawozdanie c. k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie wychowania publicznego w kraju w latach 1872 i 1873*, Lwów 1873.
- Sprawozdanie c. k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1875/6*, Lwów 1877.
- Sprawozdanie c. k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1880/1*, Lwów 1882.
- Sprawozdanie c. k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1901/2*, Lwów 1902.
- Sprawozdanie c. k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1907/8*, Lwów 1909.
- Sprawozdanie c. k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1911/12*, Lwów 1913.
- Ustawa o władzach nadzorczych miejscowych i okręgowych dla szkół ludowych z dnia 25 czerwca 1873 r., „Dziennik Ustaw i Rozporządzeń Krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskim” 1873, nr 255, s. 215–229.
- Wykaz ofiar na szkołę główną w Żywcu*, „Kurenda Szkolna” (tarnowska) 1866, nr 11, s. 39–40.

Opracowania

- Adamczyk M., *Oświata i kultura (1770–1867)*, [w:] *Dzieje miasta Nowego Targu*, red. M. Adamczyk, Nowy Targ 1991, s. 195–213.

- Bruchnański K., *Obraz szkolnictwa ludowego w dwunastu powiatach Galicji w okresie pięciolecia 1909–1914*, „Czasopismo Pedagogiczne” 1919/20, R. 7, s. 1–168.
- Buzek J., *Studia z zakresu administracji wychowania publicznego*, cz. 1. *Szkolnictwo ludowe*, Lwów 1904.
- Dybiec J., *Mecenat naukowy i oświatowy w Galicji 1860–1918*, Wrocław 1981.
- Dziama L., *Walka ze złą książką*, „Czasopismo Pedagogiczne” 1914, R. 3, z. 1–2, s. 34–43.
- Gałczyńska T., *Szkolnictwo w powiecie łańcuckim w latach 1868–1939*, Rzeszów 2016.
- Hrabyk P., *Pierwsza szkoła panieńska w Przemyślu. Krótkie wiadomości o jej początkach i rozwoju aż do odłączenia od niej Seminarium nauczycielskiego żeńskiego w r. 1895*, Lwów 1913.
- Juško E., Niedojadło A., *Biblioteki w szkołach autonomicznej Galicji*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2020, vol 18, s. 32–48.
- Juško E., *Rada Szkolna Krajowa i jej działalność na rzecz szkoły ludowej w Galicji (1868–1921)*, Lublin–Tarnów 2013.
- Juško E., *Wpływ szkolnictwa ludowego autonomicznej Galicji na kształt polskiej szkoły powszechnej w latach 1918–1922*, Lublin 2006.
- Juško E., *Z dziejów polskiego szkolnictwa na terenie Galicji w dobie Wielkiej Wojny*, Tarnów–Łapczyca 2016.
- Kasprzyk-Machata J., *Biblioteki Galicji Zachodniej w służbie oświaty w dobie autonomii galicyjskiej*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2011, vol. 9, s. 22–39.
- Lasek B., Winter D., *Dzieje Szkoły Podstawowej*, [w:] *Gać. Historia*, t. 1. *Od prehistorii do 1945 r.*, red. I. A. Plizga, Gać 2013, s. 335–343.
- Skoczek A., *Rys historyczno-statystyczny szkół ludowych w Galicji od roku 1772 po 1867*, Kraków 1869.
- Spis książek poleconych i zakazanych przez Wysoką c. k. Radę Szkolną krajową*, oprac. J. Śliwka, Cieszyn 1899.
- Szczurowski A., *Skorowidz powiatu jarosławskiego na rok 1902*, Przemyśl 1902.
- Szocki J., *Biblioteki ludowe w Galicji w drugiej połowie XIX wieku: zjawisko kulturowe, ich funkcje oświatowe*, [w:] *Kraków–Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 6, cz. 1, red. J. Jarowiecki, Kraków 2003, s. 169–179.
- Świeboda J., *Szkolnictwo ludowe w Rzeszowie pod zaborem austriackim (1772–1918)*, „Rocznik Województwa Rzeszowskiego” 1978, R. 9, s. 5–37.

Netografia

http://www.sprudka.pl/dane/historia/historia_szkoly.pdf – 10.04.2021.

Libraries in Folk (Elementary) Schools in Galicia

Abstract

The aim of this article is to rationalize the creation of functional libraries in folk (elementary) schools in Galicia. The earliest libraries in Galicia were established the mid-nineteenth century. At the time, libraries were not commonplace; they were established only in main schools in the large cities. It was not until after the creation of the National School Council in Galicia that the gradual and systematic process of establishing libraries in schools of all types, in towns and villages, began. This lasted until the outbreak of World War I in 1914, and consequently, many libraries were destroyed during the war. The Austrian government and the National School Council regulated the libraries' operations and this significantly affected their functioning. Also, due to insufficient state funding, more libraries are not being established, and existing ones are unable to expand their book collections. These constraints behoved the intervention of local governments authorities, individuals and various social organizations. However, they have mainly been concerned with schools in the cities. Rural schools, on the other hand, remain under-equipped.

Keywords: Galicia, folk (elementary) schools of Galicia, National School Council, libraries in Galicia schools, school libraries in Poland during the partitions.